

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שיש שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

שבוע פרשת ויצא

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

יום א' ל' חשוון - שבת ו' כסליו תשפ"ה

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בבא בתרא קנ"ט-קס"ה

דברי מהרי"ק דמצינו דמהני אומדנא אפילו להעיד על עיקר המעשה, עיי"ש. דלמא כגון שהוחזק כתב ידו בב"ד.

וכתב הקובץ שיעורים [אות תקפ"א] דיש לחקור אם פסולו של גולן הוא רק משום חשש משקר או גם גזירת מלך כמו בקרוב, ועיין שם שהביא נפקא מינה בזה.

דף ק"ם ע"א

גט פשוט עדיו מתוכו, מקושר עדיו מאחוריו וכו'. [ע"ב] אתרא דכהני הווי וכו'.

וכתבו הראשונים דדין זה דגט מקושר הוא בכל השטרות, דגט הוא שם כולל לשטרות, אף שבעיקרו הוא כינוי לספר כריתות מהטעם המבואר בספר קהלת יעקב לר"י אלגזי [לשון חכמים אות קס"ג] שאותיות ג' וט' אינן באות מחוברות בשום תיבה בתנ"ך, ולכן קראו לסימן הפירוד בין איש לאשה בשם גט, וזה כמובן שלא שייך בשום שטר אחר. אמנם צריך להבין, דהרי מבואר בגמרא שנתקן גט זה מפני כהנים קפדנים שלא היו יכולים להחזיר נשותיהם לאחר גירושיהם, והיתה זו עצה להשהות את הגירושין עד שישכך כעסו ויחזור בו מרצונו לגרש, ודבר כזה לא שייך באף שטר אחר, אם כך מה ראו על ככה לתקן כזאת בכל השטרות.

ובראשונים כתבו לבאר בזה, דהרמב"ם בפירוש המשניות כתב, שטר מקופל כמו קפולי המניפות שעושים מן הקלף אצלינו במערב. וטעם תקון אלו הגיטין בגלל הכהנים שהיו בזמניהם מרבין לגרש לפיכך תקנו להם גט מקושר כדי שיארך זמן עשייתו ואולי יסור כעסו במשך זמן עשיית אותם הקשרים. ולא ראו לעשות חלוק בין גיטי נשים ושאר שטרות, ותקנו שיהא זה הגט מקושר גם במקח וממכר וזולתן למי שירצה בכך.

דף קנ"ט ע"א

איתמר בן שמכר בנכסי אביו בחיי אביו, ומת בנו מוציא מיד הלקוחות, וזו היא שקשה בדיני ממונות.

היה אביו נוטה למות ולא היתה לו צרכי קבורה ומכר לאחד מירושתו, ומת הבן בחיי האב ואח"כ מת האב, בן הבן מוציא מיד הלקוחות מה שמכר אביו, שהרי אביו כשמת לא באו עדיין הנכסים לרשותו, וכשמת זקינו ירשו זה ואין מכירת אביו כלום. ומה דין המעות שלקח אביו מהלקוחות, אם הוציאם בצרכי הקבורה של הזקן חייב בן הבן לשלם להלוקח, דהרי יורשו להזקן וצריך לשלם חובותיו, ואם לא הוציאם בצרכי קבורה ומאביו לא ירש כלום א"צ לשלם חובו.

משה ואהרן לחותנם משום דלא מהימני הוא אלא גזירת מלך הוא שלא יעידו להם, ה"נ גזירת מלך הוא שלא יעיד על כתב ידו לחותנו.

הביא הקובץ שיעורים [אות תקפ"ב] דבהא דמשה ואהרן פסולין, יש מקשים נהי נמי שהן פסולין לעדות, אכתי ליהמנו מתורת אנן סהדי, דודאי אינן משקרין אפילו יהבו להו כל הללי דעלמא. וכתב דשמא אה"נ דנאמנין מטעם אנן סהדי, ומה שאינם נאמנים בתורת עדות נפקא מינה אם יהיו מוכחשין מעדים אחרים, דאנן סהדי לא מהני נגד עדים. עוד אפשר דנ"מ לענין עדות קיום הדבר, כגון בקידושין, דאנן סהדי לא מהניא לזה דצריך עדים דוקא. וכתב דבאמת תלוי בפלוגתא דרבי אחא ורבנן האם די באומדנא דמוכח לחייב ממון, וקיי"ל כרבנן דלא מהני אומדנא, והטעם כתב מהרי"ק [שורש קכ"ט] דדוקא היכא דעיקר המעשה ידוע, אזלינן בתר אומדנא לומר שעל דעת כך וכך נעשה, אבל על גוף המעשה לא מהני אומדנא, וה"ה במשה ואהרן, דעל גוף המעשה לא יועיל אנן סהדי. ועיין שם בדברי הקובץ שיעורים שהקשה על

כולל ומכון ראש פינה:

וגם הראב"ד שהובא בשיטה מקובצת כתב דהטעם הוא שלא תחלוק בין גיטין לשטרות, וכתב חידוש גדול, דמטעם שלא תחלוק אמרינן בשטרות דאין שטר לאחר מיתה, דהוא דומיא דגט דבעינן כריתות דבר הכורת בינו לבינה, ואחר מיתה כבר נכרתו, וכתב הקובץ שיעורים [אות תקפ"ח] דמבואר מדבריו דהא דאין גט לאחר מיתה הטעם שכבר נעשית פנויה בלא גט, אבל מה שמשמע מדבריו דהא דאין שטר לאחר מיתה הוא מטעם שלא תחלוק בין גיטין לשטרות, הוא פלא, דא"צ לטעם זה כלל אלא משום דלאחר מיתה פקע כח המזכה. וסיים בצ"ע.

ומדברי כולם למדנו שתקנו לכתחילה תקנה זו בכל השטרות, והוא תקנת חז"ל, שלא שייך לחלק בין שטר לשטר מאיזה שהוא טעם, אבל המאירי כתב, צריך שתדע שמלאכת המקושר התבאר בגמרא שעיקרה נתקנה על גט אשה ובמקומות של כהנים שהיו נמהרים בכעסם והיו מגרשים את נשותיהם על עסקי הבלים ומתחרטים לשעתם ולא היו יכולים להחזיר, ותקנו מלאכה זו בגיטין שלהם כדי להאריך מתון בעניניהם עד שתבא חרטתם קודם שיגמר ענין הגט ולא יהו נותנין אותו, ומ"מ מאחר שנתקנה המלאכה בגיטין נתפשטה לכל שאר השטרות. ע"כ. ומדבריו משמע שלא היה זה בכלל התקנה, אלא רק נתפשטה מאיליה, ואולי גם כוונתו כנ"ל, וצ"ע.

והנה פשטות ההבנה שאף שכל אחד יכול לכתוב גט מקושר, אמנם הוא תלוי בבחירתו של כל אחד ואחד, אמנם הכהנים אינם יכולים לגרש רק על ידי גט מקושר, וצריך עיון אם עבר הכהן וגירש בגט פשוט אם הוא פסול מדרבנן וצריכה גט אחר, ועוד יש לעיין באופן שחיבו הבית דין את הכהן לגרש, או באופן שאסורה עליו כגון גרושה האם צריך גט מקושר, ואדרבה אפשר שצריך למהר ולגרש ולא לחכות לעשיית הגט כנ"ל, או שמא גם כאן אמרינן דלא תחלוק, ואפשר עוד שהיתה זו תקנה לסופרים, דלא לכתוב לכהנים רק גט מקושר, וממילא בדיעבד ודאי הכל כשר כנ"ל.

ולכל האופנים והסברות צריך עיון גדול, דאם הוא תקנת חכמים לכהנים כיצד נעלמה תקנה זו, עד שאין אנו יודעים בבירור מה הוא גט זה ולא ראינו מי שמגרש בו. וראה לשונו של הנמוקי יוסף [ע"ה ע"א מדפי הרי"ף], ונראה דהשתא דלא נהגו במקושר ולא ידעינן ליה וכו'. ע"כ. אמנם אפשר לדייק מדברי הרמב"ם והראשונים דהיתה זו תקנה למקומה ושעתה, דהרמב"ם כתב דכן היה באותם הדורות דהיו קופצים לגרש, מאיזו סיבה שלא ידועה לנו, וממילא אחרי אותם דורות תו לא צריך, אבל צריך עיון איזה בית דין ביטל תקנה זו. וכן למה שכתב המאירי שתקנו במקומות של כהנים, דמשמע שהיתה התקנה לאותם מקומות, ויתכן שממילא באותם מקומות היו כותבים גט מקושר לכולם, אף למי שאינם כהנים, ובשאר מקומות היה תלוי בבחירתם, וממילא עם הטלטול

והגלויות והגירושים שכבר לא היו מקומות קבועים של כהנים נתבטלה ונשכחה תקנה זו, ובפרט שאין גט דבר של כל יום, דהרי שנאו המגרש. ומכל מקום מהגמרא לקמן מוכח שבימי רבי עדיין נהגו בתקנה זו.

ובאופן עשיית הגט המקושר רבו הפירושים, וכדי להבינם היטב צריך לראותם בעין בציוור, ומכל מקום נביא את עיקרי השיטות והדקדוקים בהם.

הרשב"ם פירש שהיו כותבים שיטה אחת ומניה שיטה אחרת חלק, והיה מקפל השיטה על אותו החלק וכן בשיטה שניה ושלישית, והיה נראה הגט מבחוץ כקסת הסופר שעושים של עור, והעדים היו חותמים באותו החלק, או מבפנים למ"ד בין קשר לקשר מגואי, או מבחוץ מאחוריו למ"ד מבראי, ולפירוש זה לא היו השלש שיטות הראשונות נראות, והקשו לפירושו בתוספות ממעשה דרבי שאמר אין זמן בזה, ואם איתא דשלש שיטות הראשונות נראות מכוסות מאין ידע שאין בו זמן. ובתוספות פירשו שלש שיטות לא היו קופלים אותו על החלק והיו כורכין וקושרים והעדים חותמים בחלק ההוא או מגואי או מבראי והשטר כולו היה נראה ונקרא כשאר שטרות כולם, והיינו דאמר רבי אין זמן בזה ואמר לו שמא בין קשריו מובלע וכתוב באותו חלק.

וכתב הריטב"א דשני הפירושים אלו אינם נוחים, עיין בדבריו מה שהקשה עליהם. והביא פירוש אחר שלא היו מניחין חלק כלל בין שיטה לשיטה אלא כותבין אותו כגט פשוט, ומצד ימין היו מניחין מן הקלף שלש רצועות כנגד ג' שיטות שהיו קופלים וקושרים על השלש שיטות הראשונות והעדים חותמים באותה רצועה מבפנים כנגד הכתב או מאחוריו כנגד השיטות, וגם על זה כתב הריטב"א דאינו מחוור.

והביא עוד שם בשם מורו הר"ם שפירש בשם רבו שלא היו מניחין חלק כלל, אלא היו כותבים אותו כולו כדרך פשוט, ואחר כך כורכין בגופו של גט שלש כריכות מרובעות, והשיטה הראשונה היתה מגולה, ואותם שלש כריכות היו קושרים אותם והעדים חותמים בכפל הכריכה מאחורי הכתב, או מצד הטמון השוכב או מצד הראשון הנגלה, כי כל כריכה היא שתי קליפות כעין עלה של לולב, ואפשר שאותם כריכות לא היו מרובעות אלא עגולות עגול מהודק, והעדים חותמין באותו עגול או מבפנים של קשר שאינו נראה או מבחוץ בשטח שלו בגב הקשרים והקשרים האלו היו נראין מבחוץ והיו צריכין אומנות גדולה בכריכתם וקשירתם והיה טורח גדול בדבר.

וגם המאירי כתב דאיכות מלאכה זו מבולבל ביד המפרשים זה אומר בכה וזה אומר בכה ואין לנו הכרח על אחד מן הביאורים שבה ומה שהוא שגור בפנינו מצד קבלתנו בענינה כך הוא, כבר ידעת בנט אשה שנהגו

לפועל או לשכיר בפני בית דין או בפני עדים לך פטור בלא מחילה אחרת, ושיש אומרים כי אם אמר לו בכעס שאינו פטור, הביאו הרמ"א חו"מ סוף סימן של"ג, דהכא משמע דמה שהאדם עושה בכעסו מהניא. וצ"ע.

חד שריר וקיים כתבין וכו'.

מכאן ועד סוף דף קס"ד ע"א עוסקת הגמרא בתקנות שתקנו חכמים בצורת כתיבת השטר וכשרותו כדי שלא יוכלו לזייפו, ואף שהכל הולך למקום אחד, דלא יוכל להוסיף שורה לפני חתימת העדים ולכתוב שם מה שירצה, או שלא ימחק ויכתוב מה שירצה, אלו הם כללי הדברים, אמנם הפרטים בזה רבים ונביאם כאן בקצרה כפי המבואר בגמרא ובמפרשים והפוסקים.

ויש להקדים בזה ענין יסודי שנחלקו בו הראשונים, במה שאמרו לקמן [קס"א ע"ב] דצריך שיחזור מענינו של שטר בשיטה אחרונה, דמה יהיה הדין אם לא עשה כן, דדעת הרמב"ן [ד"ה אמר רב עמרם] וסיעתו דאינה פסולה רק שיטה אחרונה, דאין למדים ממנה, דהואיל והוא משום חשש זיוף בשיטה אחרונה אין לפסול רק שיטה זו ולא את כל השטר שאין בו חשש זיוף, אבל דעת הרא"ש דכל שטר שיכול לבא לידי זיוף אף על פי שלא נזדייף פסול מפני שלא נעשה כתיקון חז"ל.

ובאמת היא מחלוקת יסודית בכל ענייני שטרות, דהרי הגמרא לא הזכירה פסול בענין זה כמו שמצאנו בגיטין שאמרו דבאופן שיכול להזדייף וכיו"ב הגט פסול וכו', ולא מצאנו להדיא שהיתה תקנת חכמים בזה, רק אמרו צריך להחזיר מענינו של שטר וכו', ושלא יניח שני שיטין וכו', לשון צריך, רק דעת הרא"ש דכיון דאמרו חז"ל דבאופן זה יכול להזדייף ממילא פקעה מעלת השטר, דהרי שטר מועיל או מפני גזירת הכתוב של שטרות או מפני תקנת חכמים, כי הרי עדות בכתב אינו מועילה, וכשאין לו מעלת שטר הרי הוא חספא בעלמא, אבל לדעת הרמב"ן הוא רק חסרון צדדי ולא מפקיע את עצם מעלת השטר.

ומעין זה מצאנו בסוגיין דכתב הרמ"ה [יד רמ"ה קס"ה ע"ב] דעיקר גט מקושר מדרבנן בעלמא הוא, דאי מדאורייתא שטר שעדיו מאחוריו ולא כלום הוא, ורבנן הוא דתקון לאחתומי עדיו מאחוריו, וכיון דתקון רבנן למחתם מאחוריו ממילא הוה ליה כמאן דחתמו מתוכו מקום שראוי לחתום בו. וכי תקינו רבנן לאכשורי בעדיו מאחוריו, היכא דחתמי עליה שלשה דלא שני מטבע שטבעו חכמים במקושר, אבל היכא דלא חתמו עליה אלא שנים הוה ליה כפשוט שחתמו עדיו מאחוריו דפסיל מדאורייתא. והוא כעין סברא הנ"ל, רק שם במקושר הוא תקנת חז"ל ולא רק סברא של חשש זיוף.

אמרו בסוגיין דצריך שיחזרו מענינו של שטר שנכתב מקודם בשיטה אחרונה של השטר, שאין למידן משיטה

בו שנים עשר שיטין, היו כותבין שלש שיטין ומניחין שלש שיטין חלק, והיו כופלין שלש שיטין הכתובות על החלק, והיו רצועות יוצאות בסוף החלק מן הגט עצמו אחת מימין הגט ואחת משמאלו, והיו קושרין בהם קלף של שלש שיטין הכתובות עם קלף של שלש של חלק מכאן ומכאן, וחוזרין וכותבין שלש שיטין ולא היו כופלין עליהם הכפל הראשון עד שישכיבו אחורי הקלף הכרוך על שלש שיטין השניות, אלא מניחין אותו הכפל וכורכין אותו לאחוריו בלא קשירה עד שנראה כאלו שטה ראשונה של שלש השניות הוא תחלת הקלף. ואחר שכתבו שלש שיטין אלו מניחין שלש אחרות חלק וכופלין הכתובות על החלק וקושרין כבראשונה, וחוזרין וכותבין שלש שיטין שלישיות ומניחין שלש חלק וכופלין הכתובות על החלק וקושרין כבראשונות, ונמצאו שלש כפולות מופרדות מאחוריהן בשלשה דפין מתאימות מגביהן, וחוזרין וכותבין שלש שיטין אחרונות לסיום הגט.

ולכל הפירושים מובן איך היו כותבים גם בשאר השטרות, אבל לפירוש המאירי שמחלקים את הגט לארבעה חלקים מפני שיש בו י"ב שורות קשה איך יעשה בשאר שטרות. וכתב המאירי דבשאר שטרות עושין גם כן שלשה קשרים הן משלש לשלש שיטין הן מארבע לארבע הן כמה שירצה, ולעולם משאירים בסוף הקלף לסיים בו סוף השטר בלא קשר שלא להפקיע ענין הפשוט מכל וכל, והוא הנקרא פשוט שבמקושר, ולא היו מדקדקים באותו שיוור להיות שיטין שבו מצומצמות כשיטין שבין קשר לקשר, אלא כפי שהיה מזדמן, וכן אם היה רוצה להרבות בקשרים בין בגט אשה בין בשטרות היה מרבה כרצונו אפילו רצה לכתוב שיטה ולהניח שיטה חלק לכפול עליה ובלבד שירבה בעדים כבקשרים, אבל לעולם לא היו שם פחות משלשה עדים ושלשה קשרים עד אחד לכל קשר, שכך היתה הכונה להרבות בעדים ולדקדק בכתיבה כשיעור חלק וחלק כשיעור כתיבה ולהרבות בקשרים כדי שיהיה מתון בעניני עשייתו.

וכל הפירושים הנ"ל הם כולם מסברות, דהרי אף אחד מהמפרשים אומר שראה אי פעם גט מקושר, אלא כולם למדו את שיטתם מדברי הגמרא ודקדוקיהם בה, וכבר הבאנו דברי הנמוקי יוסף דנראה דהשתא לא נהגו בגט מקושר, ובאמת בהלכה לא הביאו הפוסקים את דינו כלל.

דף ק"ס ע"ב

אתרא דכהני הוה והווי קפדי טובא ומגרשי נשייהו וכו'.

דייק התורת חיים דמכאן משמע דקנין או מתנה ומחילה שאדם עושה על ידי כעסו מהניא ולא אמרינן כיון דאין דעתו שוה עליו אין במעשיו כלום, והקשה על מה דאיתא ברבינו ירוחם [מישרים סוף נתיב כ"ט] באם אמר

הקולמוס צריכים העדים לקיימם, ויזהיר שיקיימו אותם לפני שיטה האחרונה, דאל"כ אין למידין מהם, ובמקום שכותבים בשטרות שריר וקיים יכולים לקיימם אף בשיטה האחרונה רק שיהיה קודם שריר וקיים. וא"צ לכתוב ודין קיומיהון, אלא שיכתבו שתיבה או תיבות פלונית הוא על המחק או הם תלויים או שעל אלו תיבות עבר הקולמוס בשגגה, ואם העבירו הקולמוס בכונה כדי למחוק אלו התיבות יכתבו ג"כ שעל אלו התיבות העבירו הקולמוס למחוקם, ומכל מקום אם לא קיימו אותם אין השטר פסול אלא שאין למידין מהם דלמא הוסיף אח"כ. וי"א דבמחק כל השטר פסול, דשמא היה כתוב חובתו של בעל השטר ומחקו, אא"כ מוכח מתוך השטר מה היה המחק אז לא נפסל כל השטר. וכן אם היה המחק או התלוי בגופו של שטר, דהיינו בשם הלוח והמלוה והמעות נפסל כל השטר אם לא נתקיים. ואם היה המחק או התלוי בהזמן ולא נתקיים הוי כשטר שאין בו זמן.

דף קס"ב ע"א

הרחיק את העדים שני שיטין מן הכתב פסול, שיטה אחת כשר. [ע"ב] הרחיק את העדים שני שיטין מן הכתב פסול, פחות מכאן כשר; היו ארבעה וחמשה עדים חתומין על השטר ונמצא אחד מהן קרוב או פסול תתקיים עדות בשאר. [קס"ג ע"א] רבי שבתי אמר משמיה דחזקיה שני שיטין שאמרו בכתב ידי עדים ולא כתב ידי סופר וכו'.

העדים חותמים למטה בשטר ולא מן הצדדים ולא מלמעלה ותקנת חכמים הוא כדי שלא יזיף לכתוב למטה בשטר מה שירצה [סמ"ע סימן מ"ה] ואפילו אינו יכול לזיף כגון דכתוב בו שריר וקיים או שחתום עד אחד מלמטה והשני מן הצד נמי פסול כיון שלא נעשה כתקון חכמים [ש"ך].

לכתחילה יחתמו העדים שמם ושם אביהם פלוני בן פלוני עד, ואם חתמו רק שמם איש פלוני עד כשר בדיעבד [מרדכי בפרקין, הביאו הסמ"ע]. וכן כשלא כתב שמו רק בן פלוני עד ג"כ כשר, וכן אם חתם פלוני בן פלוני ולא כתב עד ג"כ כשר. אבל כשכתב שמו לבד או שם אביו לבד ולא כתב עד פסול משום די"ל דלא חתם את עצמו לשם עדות [אה"ע סימן ק"ל].

ידקדקו העדים שלא ירחיקו מהכתב רוחב שני שיטין ואם הרחיקו שני שיטין פסול אפילו כתב שריר וקיים, ואפילו ידוע שלא הוסיף ולא זיף בו שום דבר, שכל שטר שביכולת לזייפו הוא פסול. ואפילו טייטוהו בדיו, שמלאו נקודות של דיו והלובן נראה מתוך הנקודות ושוב אין שום חשש בזה, מ"מ הוא פסול, שלא יאמרו שהעדים לא חתמו את עצמם על עיקר השטר אלא על הטיטא שמעידים שבפניהם נעשה הטיטא ולא יחדשו את בעל

אחרונה זכותו של בעל השטר, והטעם הוא מפני שא"א לצמצם שיחתמו העדים סמוך ממש לכתב, וחששו שמא הניחו כדי שיטה חלק ויעשה בעל השטר זיוף ויכתוב בשיטה אחרונה מה שירצה לטובתו והדבר לא יהיה ניכר כשהניחו העדים כדי שיטה ריוח בין השטר לחתימתו, לפיכך תקנו שלא ילמדו משיטה אחרונה ותקנו שיחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה, ועתה אם יזיף בעל השטר בשיטה האחרונה לא ילמדו ממנו ויהיה ניכר הזיוף כיון שכתוב אחר חזרת השטר, ואפילו באו העדים ואמרו שלא הניחו שיטה חלק והם כתבו השיטה אחרונה אין למידין מזה דלא פלוג רבנן בגזירתם דכל שאין מוכח מתוך השטר אין לו דין שטר [ש"ך הו"מ סימן מ"ד], ולהלכה אין לזה הפרט רק דין מלוה על פה, ואם לא החזיר בשיטה אחרונה אין השטר נפסל בכך אלא דאין למידין ממנה, דהא חכמים לא פסלוהו אלא שאמרו שאין למידין ממנה, וחובתו של בעל השטר למידין משיטה אחרונה [והש"ך חולק בזה]. וכן לא פלוג רבנן בגזירתם בזה שאין למידין זכותו משיטה אחרונה אפילו כשאין חשש זיוף, כגון שלא הוחזר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה ויש כדי שיטה אויר בין השטר לחתימת העדים, דלפי החששות הנ"ל הי' ביכולתו ללמוד משיטה אחרונה כיון דעיקר החשש שמא יניחו חלק שיטה אחת והרי יש החלק, עכ"ז לא פלוג רבנן [סמ"ע].

ואין למידין משיטה אחרונה גם אם הלוח עצמו חתם, דכמו דחיישינן שהעדים לא יצמצמו בחתימתן כמו כן חיישינן שהלוח עצמו ג"כ לא יצמצם ויחתום רחוק שיטה אחת מהכתב ולכן אין למידים ממנה [סמ"ע]:

אם סיים השטר בסוף שיטה והרחיקו העדים שיטה שלמה וחתמו העדים באמצע שיטה שניה, אין למידין מחצי שיטה אחרונה ומשיטה שלמה שלפניה אם נמצא בהם דבר כתוב, משום דעדים לא דייקי ומרחיקים שיטה אחת, א"כ כשמרחיקין שיטה וחותמים באמצע שיטה שניה, כיון דליכא אלא עובי שיטה אחת בין עדים לשטר אין למידין גם מן השלמה [ש"ך].

אם יש מנהג באותו מקום שכותבין בכל השטרות בסוף השטר שריר וקיים וכולם כותבין כן, ממילא למידין משיטה האחרונה וא"צ לחזור מעניינו של שטר בשיטה אחרונה משום דאין כאן חשש כלל, דאף אם ירחיקו העדים שיטה אחת מהכתב לא יוכל בעל השטר להוסיף באותה שיטה, כיון דקודם נכתבת שריר וקיים יהיה ניכר הזיוף, דשריר וקיים צריך להיות סוף השטר, ואף אם גם בסוף שיטה זו יכתוב גם כן שריר וקיים יהיה ניכר הזיוף מדנכתב שני פעמים שריר וקיים.

ואמרו בגמרא [קס"א ע"ב] כל המחקין כולן צריך שיכתוב ודין קיומיהון. דהיינו, אם יש בשטר מחקים או תיבות תלויות בין השיטין או תיבות שעבר עליהם

השטר. ומכל מקום הא דאמרינן שאם הרחיקו שני שיטין פסול היינו דוקא למיגבי ביה ממשעבדי, אי נמי מבני חורין אם הלוח טוען פרעתי נאמן בשבועה כבמלוה על פה, אבל אינו יכול לטעון לא היו דברים מעולם דהא המעשה אמת והו"ל כמלוה בעדים בעל פה:

דבר זה ידוע שכתב הסופר הוא כתב דק מפני הרגל אומנותו וסתם בני אדם הוא כתב גם, וכן הוא ע"פ רוב חתימות ידי עדים, ולכן אלו השני שיטין שאמרו צריכין להיות מרווחין כמו בכתב ידי עדים שהוא כתיבה גסה, שכל המזויף אינו הולך אצל הסופר, שירא ממנו שמא יגלה הדבר. וכן צריך להיות ריוח השני שיטין הן ואורן, כגון שיהא ביכולת לכתוב באלו השני שיטין למ"ד בשיטה העליונה וד' פשוטה בשיטה התחתונה, וראש הלמ"ד הוא כדי אויר שבין שיטה עליונה לשטר ורגל הב' הוא כדי אויר שבין שיטה תחתונה להעדים, וכן צריך להיות אויר בין שיטה לשיטה, וצריך להיות ריוח כדי שני שיטין בכתב ידי עדים ושלשה אוירים, ואם יש פחות מזה השטר כשר:

ואף כשהשטר מסיים באמצע שיטה והניחו אותה חצי שיטה ועוד שיטה אחרת והתחילו לחתום בשיטה שלישית ג"כ פסול, מפני שיכול לכתוב באותה חצי שיטה מה שירצה ויחזיר מענינו של שטר בשיטה אחרונה, ואף אם כתוב בהשטר שריר וקיים, לפי שיכול לכתוב בחצי שיטה זו עוד פעם שריר וקיים ובשיטה שלפני האחרונה כשר שני פעמים שריר וקיים כנ"ל.

ומכל מקום יש תקנה לשטר שעדיו רחוקים מהשטר שני שיטין או יותר שימלאו את הריוח בעדים ואפילו בעדים פסולים או קרובים יכול למלאותן כיון שלא נחתמו רק למילוי השטר ואינם שייכים לעדי השטר דליהוי כנמצא אחד מהם קרוב או פסול דעדותם בטלה, והשטר כשר שהרי אינו יכול לזייף כיון שנתמלא בחתימות, אך אם נראה השטר בב"ד קודם שמילאוהו שוב אין לו תקנה, דכל שטר שנראה בב"ד בפסולו שלא נעשה כתקון חכמים הרי הוא כחספא בעלמא ולא מהני ליה תקון, אבל קודם שבא השטר לב"ד יוכלו להכשירו ע"י מילוי אף קרובים או פסולים.

דף קס"ג ע"ב

קא סבר שטר הבא הוא בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת פסול וכו' אמר רב שטר הבא הוא ועדיו על המחק כשר.

שטר הבא כולו בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת פסול, שמא הרחיקו העדים מהשטר שיטה אחת וחתך כל השטר וכתב זה השטר באותה שיטה ונמצאו העדים חתומים עליו, אבל כשהשטר כולו עם כל עדיו בשיטה אחת כשר דליכא למיחש למידי. אבל אם השטר ושני

עדים בשיטה אחת ולמטה בשיטה האחרת יש עוד שני עדים, יש לחוש שמא היה שטר שהעדים התחתונים חתומים עליו ונשארה שיטה ריוח בין השטר להעדים, וחתך כל השטר ועל שיטה הפנויה כתב שטר עם עדים ויאמר שכונתו היתה להרבות בעדים, ולפיכך כשיבא לפנינו שטר כזה אין מקיימים אותו מעדים שבשיטה שניה אלא מעדים שבשיטה ראשונה, ואם יקיימם סימן ששטר אמת הוא, ואם לא יקיימם השטר פסול אף על גב שמקיים עדים שלמטה.

שטר הבא לפנינו הוא ועדיו על המחק, שנכתב על נייר מחוק כשר, והוא שלא יהא שם שינוי במחיקה בין השטר למקום חתימות העדים, שאם יש שום שינוי יש לחוש שמא המלוה אחר שבא לידו שטר שהיה כתוב הוא ועדיו על המחק זייף וחזר ומחק את השטר וכתב עליו מה שרצה ולפיכך הוא משונה ממקום חתימות העדים מפני שנמחק שני פעמים, וכן לא יהא שינוי בשטר עצמו בין מקום שטר זה למקום שטר זה [ש"ד]. דאם יש שינוי חוששין שמא מחק מקום שטר זה מה שהיה כתוב עליו וכתב מה שרצה ולפיכך נשתנה מפני שנמחק מקום זה שני פעמים, ולכן לא יחתמו העדים על שטר מחוק אא"כ נמחק בפניהם, דאל"כ יש לחוש שמא מקום החתימות נמחק שני פעמים ומקום השטר פעם אחת והעדים לא ירגישו ולא ידקדקו בזה, והמלוה כשיחזור וימחקנו להשטר ויכתוב מה שירצה יהיה מקום השטר ומקום חתימות העדים שוה והכל מחוק שני פעמים. ועוד צריכין לזהר שיהיה נמחק הכל ביום אחד משום דאינו דומה נמחק בן יומו לנמחק בן שני ימים, וכיון שאינו דומה יהיה ביכולתו לעשות איזה זיוף. ואם יש בין חתימת העד הראשון לחתימת השני ריוח כשיעור כתיבת אנחנא סהדי חתמנו על המחק והשטר על הנייר, פסול, דחוששין שמא היה השטר על הנייר ועדיו על המחק והיה כתוב בין חתימות העדים אנחנא סהדי וכו' ומחקו גם השטר וכתב מה שרצה אחר כך.

שטר שהוא על הנייר ועדיו על המחק פסול, דחוששין שמא ימחק השטר ויזייפו ונמצא הוא ועדיו על המחק. ואם כתבו העדים אנו העדים חתמנו על המחק והשטר על הנייר כשר, ודוקא כשכתבו כן בין חתימת עד הראשון לחתימת עד השני, אבל אם כתבו כן לפני חתימתן או אחריהם לא מהני, דבלאחריהם חיישינן שמא יחתוך אותו או ימחקנו ולפניהם שמא ימחקנו.

שטר שהוא על המחק ועדיו על הנייר פסול אפילו כתבו לפני חתימתן אנו העדים חתמנו על הנייר והשטר מחוק, משום דסוף סוף ימחק השטר עוד פעם ויזייפו ויכתוב מה שירצה, ואף על פי דא"כ יהיה נמחק שני פעמים, וכבר כתבנו שהב"ד יכירו בין נמחק פעם אחת לשני פעמים, זהו דוקא כשאצל הנמחק שני פעמים יש מקום הנמחק פעם אחת אזי ניכר ההפרש, אבל בכאן

שאינן אצלו מקום שנמחק פעם אחת אלא מקום שלא נמחק כלל לא יוכלו להבחין בזה.

דף קס"ד ע"ב

שניה קורין לו דיגון.

כתב הבן יהודע הנראה דהוא מלשון וידגו לרב בקרב הארץ, כלומר יפרח וירבה בהצלחה ועושר וכח וממשלה, וארכן הוא כמ"ש הכונה לסימן טוב שיאריך על ממלכתו:

הדר הוא ביה רבי בישות, א"ל לאו אנא כתבתיה, רבי יהודה חייטא כתביה. א"ל כלך מלשון הרע הזה.

כתב המהרש"א דהא ודאי כיון דחזא ביה בישות הוא הוצרך ליה למימר לאו אנא כתבתיו להנצל נפשו, אבל הא דקאמר יהודה חייטא כתביה לא הוצרך ליה למימר, וזה שדקדק לומר מלשון הרע הזה אף שבאת להנצל נפשך לא הוצרכת לומר דבר זה. וכן כתב המהר"ל, כי די בזה מ"ש לאו אנא כתבתיו ולמה לו לומר יהודה חייטא כתביה.

אמר רבי כמה מיושר כתב זה, אמר ליה לאו אנא כתבתיה, יהודה חייטא כתביה. א"ל כלך מלשון הרע הזה. בשלמא התם איכא לשון הרע, אלא הכא מאי לשון הרע איכא וכו'.

כתב המהר"ל דנראה דווקא בהאי גוונא שיודע בו שהוא אפשר לומר עליו לשון הרע כמו במעשה הראשון כה"ג אסור לספר בשבחו, כי אפשר שיאמר אחר אתה אומר שהוא יפה אין הדבר כ"כ כי יש לו חסרון זה, ומכ"ש בשטר שאפשר שיימצא בו שום דבר שלא יהיה נזהר ובזה שייך לשון הרע, אבל שבח שלא יבא באותו דבר עצמו ללשון הרע אינו אסור, ובזה יתורץ הא דאמרינן (אבות פ"ב) חמשה תלמידים היו לרבן יוחנן בן זכאי הוא היה מונה שבחו, והרי אסור לספר בשבחו של חבירו, אלא כנ"ל.

והמהרש"א כתב דלכאורה קשה דבכמה דוכתין בתלמוד מצינו שהיו משתבחין במדות ומעלות החסידים והצדיקים, והרמב"ם בפירושו המשנה פ"ק דאבות כתב בדבור האהוב לשבח החשובים במעלתם כדי שייטבו מנהגייהם בעיני בני אדם כו', ע"ש. וכתב המהרש"א דאפשר כי רש"י בפרק יש בערכין הרגיש בזה שכתב שם בא לידי רעתו שכשהוא מספר בטובתו יותר מדאי הוא עצמו אומר חוץ ממדה הרעה זו כו' או אחרים שומעין כו'. וכן יש לדקדק קצת מפרש"ב"ם הכא, שכתב מתוך שמרבין בשבחו כו', אבל לפי הסוגיא דהכא דמייתי ליה הכא אהך עובדא דר"ש בר רבי דלא היה משבחו יותר מדאי, אלא דבשבחו שהוצרך לספר היה מספר דלא אנא כתביה יהודא חייטא כתביה לא משמע הכי.

וכתב המהרש"א דע"כ נראה לומר דה"פ, שמתוך טובתו זו בעצמה שמספר הוא בא לידי רעתו, דהיינו כי הך דהכא שמתוך שאמר שזה כתב מיושר הוא כתבו של יהודה חייטא היה מקיים לשון הרע דלעיל, דגם ההוא כתב מקושר דלעיל דחזא ביה רבי בישות ג"כ כתב יהודא חייטא, דכתב אחד היה שניכר שאיש א' כתבם, דה"ל השתא ההוא טובה שסיפר כתב מיושר שלו הוא בעצמו רעתו שלו בכתב המקושר דלעיל, וכה"ג אין לאדם לספר בטובתו של חבירו, אבל בגוונא אחרינא מצוה הוא לספר בטובתו של חבירו כפירוש הרמב"ם.

והבן יהודע הביא על זה פירוש הרב עיון יעקב ז"ל, דחשיב זה מתוך טובתו בא לידי רעתו, משום שהתכוון כל כך בכתב מיושר בתהלים שהוא דבר שאינו צריך דלא הוה זה כספר תורה, ועל ידי זה ביטל עצמו מלימוד התורה, וזהו רעתו שביטל מלימוד התורה. עכ"ל. וכתב על זה דהוא קשה, דילמא כתבו לאחרים בשכר לפרנס עצמו והבעלים נתנו לו שכר כפול בעבור שיכתוב להם כתב מיושר כזה, ומה הפרש יש בין אם יכתוב שני ספרים בעשרה דינרים, בין אם יכתוב ספר אחד מיושר במשך אותו זמן בעשרה דינרים. וכתב הנראה כיון דפירש ואומר יהודא חייטא כתביה, דהודיע דהיה אמנותו חייט, ולא סופר, רחוק הדבר לומר כתבו לאחרים בשכר, כי דרכן של בני אדם דצריכים ספר כזה לכתבו אצל הסופרים העוסקים באמנות זו, ולא ילכו אצל חייטים, דאין יודעים שהחייט יודע לעשות אמנות גדולה כזאת בספרות, על כן מדבריו מוכח שהוא כתבו לעצמו, ואם כן יש בזה ביטול תורה מה לבטל זמן כפול בעבור לכתבו מיושר מאד, ובזה ניחא מה שאמר לו כלך מלשון הרע כזה דייקא, רוצה לומר כזה דאמרת בו דבור יתר דמרחיק הזכות והתירוץ לתרץ הדברים, ובזה ניחא לתרץ קושית מהרש"א הנ"ל על רב דימי דאסר לספר בשבחו, והיינו דרב דימי לא אסר אלא בשבח כזה שיבא לגנותו מצד דבר אחר לומר שעשה ביטול תורה בכך:

שלוש עבירות אין אדם ניצול מהם בכל יום כו'.

כתב המהרש"א דיש לדקדק, דמשמע לישנא דאי אפשר להנצל מג' עבירות אלו, וא"כ מאי עבירה שייך בהו, ועוד קשה למה אצטריך ליה למימר הכי דאין אדם ניצול כו'. וכתב הנראה לומר דשם אדם מונח על הממוצע בין העליונים ובין התחתונים, כדאמרינן אברא אותו מן העליונים ומן התחתונים זכה הוא מן העליונים לא זכה הוא מן התחתונים, ולכך הגוים שלא זכו הם מן התחתונים ואינן קרויין אדם, וישראל שזכו הם מן העליונים כמ"ש ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, ובפרק אין דורשין דרשו במעלת החכם כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא, אם דומה הרב למלאך ה' צבאות יבקשו תורה מפיהו כו', כלומר שיהיה האדם נמשך במעשיו שיהיה דומה למלאך

הרע כי אין לך אדם ששומר נשמתו הטהורה כמו שנתנה לו נקיה, אבל הוא מאבקה באבק לשון הרע כמו שמצאנו בסמוך.

דף קס"ה ע"ב

תדע, דשלחו מתם הברייא לרבי ירמיה וכו' ועל דא עיילוהו לרבי ירמיה בבי מדרשא.

לא מסתבר דגורסים שלחו מתם, דמשמע ששלחו מארץ ישראל לרבי ירמיה, וזה אינו מסתבר, ועוד מה לחכמי בבל שהוציאוהו מבית המדרש ולתשובותיו לחכמי ארץ ישראל, וכי מפני זה יכניסוהו. אלא כיון שלא היה בבית המדרש היו נצרכים לשלוח לו שאלותיהם.

ורואים שאף על פי שהוצרכו לו לא הביאוהו והכניסוהו לבית המדרש, דהוציאוהו מבית המדרש על אף גדולתו, וכיון שהסיבה שבגללה הוציאוהו לא באה על תיקונה, לא הכניסוהו. ולפי זה צריך להבין מה היה במעשה זה שלבסוף הכניסוהו.

והנראה לומר שהנה הוציאוהו בפרק לא יחפור על שאלתו בענין גזול שרגלו אחת בתוך חמישים ואחת מחוץ לחמישים, דזה היה נשמע כזלזול בדברי חכמים שאמרו שאינו מדדה חוץ לחמישים, כמו שמצאנו במסכת ראש השנה [י"ג ע"א] אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא וקים להו לרבנן בין שליש לפחות משליש אמר ליה לאו אמינא לך לא תפיק נפשך לבר מהלכתא כל מדות חכמים כן הוא בארבעים סאה הוא טובל בארבעים סאה חסר קורטוב אינו יכול לטבול בהן כביצה מטמא טומאת אוכלין כביצה חסר שומשום אינו מטמא טומאת אוכלין שלשה על שלשה מטמא מדרס שלשה על שלשה חסר נימא אחת אינו מטמא מדרס הדר אמר רבי ירמיה לאו מילתא היא דאמרי וכו', ועל זה העיר לו רבו, רבי זירא שלא ללכת בדרך זו, והוא שאמר לו לאו אמינא לך וכו', דהיינו דכבר שאל רבי ירמיה כמה פעמים שאלות על דרך זו ואמר לו רבי זירא דאין זו הדרך.

והבינו חכמים דדבר זה נובע מחוסר ענוה הגורם חוסר ביטול לדברי חכמים, ולכן הוציאוהו, אבל כשראו שהיו צריכים לו, ואף על פי כן ענה להם בדרך ביטול וענוה, ראו שאין זה מחמת הנ"ל והכניסוהו לבית המדרש.

ה' צבאות. וז"ש כאן אין אדם ניצול מהם כו', דהיינו העומד בשם אדם המונח לו ואינו מדמה עצמו למלאך כי הוא נקרא אדם ע"ש אפר דם מרה כדאמרינן בסוטה, הנה מצד שהוא מוטבע בחומר מן התחתונים שנברא מעפר ואפר א"א לו לכויין ולעיין בתפלתו, ומצד שהוא בעל דם רתיחת הדם שבו מביאו לידי עבירה, ומצד שהוא בעל המרה הוא בעל לשון הרע ומדות רעות. אבל האיש הזוכה ומדמה עצמו כמעשיו למלאך ה' יוכל שפיר להנצל מג' עבירות אלו ושייך בהו לשון עבירה, וק"ל:

דף קס"ה ע"א

אמר רב יהודה אמר רב: רוב בגזל, ומיעוט בעריות, והכל בלשון הרע. בלשון הרע סלקא דעתך, אלא, אבק לשון הרע.

כתב המהר"ל, פירוש, כי העריות הוא מעשה גנאי וחרפה לאדם, ולפיכך המעט נכללים בעריות שכל כך הוא מעשה מגונה עד שנבדלים ממנו, ורובן בגזל שאין מגונה כ"כ כמו הערוה, והכל בלשון הרע, שאדרבא מחשב כי זהו כבודו כאשר מספר דבר רע שהוא בחבירו וכו' אין נמצא אותו דבר הרע והוא מתכבד בקלון חבירו ולפיכך בזה נכשלים הכל.

ואלו שלשה דברים זכר כנגד שלשה חלקי האדם, כי יש באדם חומר הגוף ומצד הזה מתחדש העריות שהיא העבירה חמרית והוא מעשה בהמה בלבד, והגזל שבא בכח נפשו ונוטל ממנו כי כל גזל הוא מן כח הנפש, ולשון הרע לנפש המדברת שהוא שכל. ועל כי העריות הם לגוף החמרי וגם מעשה מתועב ומגונה לכן מעוטן הוא בעריות, ורובן בגזל, מפני כי אצל האדם אינו מעשה מתועב כמו הערוה שהוא מעשה גדול שיקח את של אחר לכך מעוטן בעריות, אבל אבק לשון הרע שאינו נחשב מעשה כלל כי הוא דבור והוא אבק לשון הרע לכך הכל בחטא הזה.

והמהרש"א כתב דקחשיב הכא ג' עבירות הללו כוללים, הא' מצד ממון והאחד מצד הגוף והאחד מצד הנשמה. הגזל עבירת הממון, העריות עבירת הגוף, לשון הרע הוא הדבור מעבירת הנשמה. ואמר רובן בגזל ומיעוטן בעריות, שחביב עליהן הממון יותר מגוף, כדאמר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאודך יש לך אדם שחביב עליהם ממונן יותר מגופן כו'. ואמר הכל בלשון